

ZGODOVINA 1. KONTROLNA

PALEOLITIK ALI STAREJŠA KAMENA DOBA NA SLOVENSKEM:

Starejši paleolitik:

- od p.n.št. do p.n.št.
- najstarejše orodje iz jame v Lozi pri Orehku v Pivški kotlini (250.000 let)

Srednji paleolitik:

- od p.n.št. do p.n.št.
- najstarejše najdbe izvirajo iz Betalovega spodmola in Divjih Bab
- uvrščamo v mousteriensko kulturo (razvili več vrst kamnitega orodja), katere nosilec je neandertalski človek
- Koščeno piščal iz jame Divje babe je iz kosti jamskega medveda naredil neandertalec pred več kot 50.000 leti

Mlajši paleolitik:

- od p.n.št. do p.n.št.
- sodobni človek izpopolnil obdelavo kamna, kosti, zob (uporaba nožev, konic za sulične osti)
- v poznem obdobju v Evropi še uporabljali lok in harpune
- umetnost je redka
- najbolj znane najdbe iz Potočke zijalke (izkopanih 300 kamenih najdb - najbolj znana do sedaj je najstarejša koščena igla na svetu, stara 35.000 let)

MEZOLITIK ALI SREDNJA KAMENA DOBA NA SLOVENSKEM:

- s koncem ledene dobe ustalile mezolitske kulture
- bivališča na jezerskih obrežjih, morskih obalah in visokogorju
- uporaba harpun (dokazuje obstoj ribolova)
- umetniško delovanje se kaže zlasti v oblikovanju nakita

NEOLITIK ALI MLAJŠA KAMENA DOBA NA SLOVENSKEM:

- neolitska revolucija k nam prinesla kmetijstvo (živinoreja- reja drobnice in začetki poljedelstva), stalne naselitve, prve obrti (predilska, tkalska, keramična, ter lepše izdelano brušeno orodje oz. orožje)
- najstarejša znana vas iz leta 4800. P.n.št. v Colu pri Čatežu ob Savi
- pomembno najdišče tudi Ajdovska jama pri Nemški vasi (nekropola in svetišče) v kateri so izvajali različne obrede pokopavanja

Bakrena in bronasta doba na Segallinih listih:

- **Opis koliščarskega naselja:** v tla zabili kole in postavili ploščad. Na ploščadi so gradili pravokotne hiše, za vsako družino svojo. Stene so izdelali iz lubja, navpičnih kolov, ali pa so jih spletli iz vej in ometali z glino. Stehe so pokrili z lubjem. Mostišče so varovala s kopenske strani še jarek in varovalna ograja.
- **Situlska umetnost:** -cvetela od 7. Do 4. Stoletja pred Kr.
  - od Etruščanov se je s trgovskimi stiki razširila v današnjo Slovenijo, Avstrijo in S Italijo
  - izdelovali so jih mojstri toretvi (v bronasto pločevino vtolkli in vrezali prizore v več pasovih ali frizih)
  - človeški in živalski liki upodobljeni v profilu, živalski svet in vsakdanje življenje prikazani realistično
  - situle z dolenskih najdišč prikazujejo bojno opremo, najdeno v tamkajšnjih grobovih (izdelali domači mojstri)
  - na večini situl so podobni prizori: sprevodi z bojevniki, slovesen banket, športne igre, glasbeniki, živali
  - situle so dragocene kot umetniške stvaritve in kot vir preučevanja vsakdanjega življenja in verskih predstav
  - podobno so tedaj krasili sponke za pasove
  - situla iz Vač: bronasta posoda izdelana na domačih tleh, v treh pasovih, krasijo jo podobe iz tedanjega dvornega življenja. Priložena je bila v grob tedanjega halštatskega kneza nad Klenikom pri Vačah.

KELTI:

- nosilci latenskega obdobja
- čas od 4. Stol. p.n.št. do 0 n.št.
- bili so izvrstni izdelovalci orodja in orožja iz železa, ki so ga uvažali tudi Rimljani

Kelti pri nas:

- **plemena**, ki so se naselila pri nas:
  - Tavrski (Gorenjska, Ljubljanska kotlina, del Dolenske)
  - Karni (Z Slovenija pri Alpah, Karnske Alpe)
  - Latobiki (osrednja Dolenska)
  - Kolpijani (Bela Krajina)
  -

-**družba:** bila je vojaška

Arheologi našli mnogo čelad z zatilniki, ščitniki,.. ščite, dvorezne meče, sulice (oprema vojaške elite). Že od 2. Stol. p.n.št. so se morali spopadati z rimsko vojsko.

Iznajdbe ženskega nakita in fibul (sponke) s katerimi so si ženske spenjale obleke. Sklepali so da so ženske bile le družice in vzgojiteljice in naj bi imele osrednjo vlogo v družini.

-gospodarstvo:

Bili najboljši železarji, ki so zasedli vsa nahajališča rude v železni dobi iz halštata. Najbolj kvalitetno železo v Evropi pa so izdelovali Noriki.

- **državna organizacija:**

V 2. Stol. p.n.št. so se Noriki na Koroškem in delu Z Štajerske, kjer je bilo Celje ustanovili Noriško kraljestvo. V Celju so odkrili kovnico denarja kar govori o tem, da so imeli razvito denarno gospodarstvo. Leta 10 p.n.št. je postalo del Rimske država (Rimljani so v 1. Stol. poskušali zasesti celotno omenjeno ozemlje)

GRKI NA SLOVENSKEM:

- slovensko ozemlje ni bilo vključeno v grško civilizacijo (niso ga poselili, vendar navezali skromne trgovske stike)
- najpogostejši so v času halštatske kulture v 6. in 5. Stol. pr. Kr.
- v mlajši železni dobi redkejši, nekaj jih je tudi v helenistični dobi
- prvi grški novci se pojavijo šele v času helenizma (bilo jih je 15)
- najpogosteje so uvažali keramiko (središče na slovenskem je bilo na dolenskem)
- grška kultura je vplivala na situlsko umetnost in oborožitev takratne aristokracije

- mit o Argonavtih:

Mit je nastal v prvi polovici 3. Stol. p.n.št. Argonavti naj bi pod poveljstvom Jazona na ladji Argo odpluli iz Grčije, da bi našli zlato runo. Pot jih je vodila v Črno morje do Kolhide, kjer ga je Jazonu res uspelo ukrasti. Na begu so iz Črnega morja zapluli v Donavo, iz nje v Savo in po njej do Ljubljane. Pri današnji Vrhniki so menda ladjo razstavili in jo prenesli do Jadrana, se tam spet vkrcali nanjo in se vrnili domov.

RIMLJANI:

RIMSKA OSVOJITEV:

- Rim je po 2. Punske vojni (218- 201 pr. Kr.) dokončno postal največja sredozemska velesila
- navezali trgovske stike s številnimi območji in nasledili Feničane, Grke in Etruščane, ki so do tedaj obvladali to dejavnost
- za gospodarske povezave pomembno obvladovanje danes slovenskega ozemlja
- iz Italije je prihajalo posodje, prestižni predmeti, vino in drugi sredozemski pridelki, vanjo pa sužnji, živina, kovine in jantar. Znano in zelo ocenjeno je bilo noriško železo.
- vojaško-strateški položaj teh krajev je bil zelo pomemben, saj kraški prehodi omogočajo razmeroma lahek premik iz Podonavja v Italijo. Številna ljudstva so čez te prelaze ogrožala Rim.
- Rimsko osvajanje današnjega slovenskega ozemlja se je začelo z istrsko vojno: 2. Stol. pr. Kr. Osvojijo J del današnje Slovenije, 35. P.n.št. osrednjo Slovenijo in Gorenjsko, 10 p.n.št. Noriško kraljestvo, leta 6-9 po Kr. Vse naše ozemlje.

URBANIZACIJA:

- da bi lažje vojaško in gospodarsko nadzirali ozemlje in razvili upravo, so Rimljani ustanavljali mesta (žarišča romanizacije):
- pojma: **kolonija** so vsa mesta v katerih so prebivalci polnopravni Rimski državljani, **monicipi** pa so mesta v katerih imajo prebivalci svobodo trgovanja, sicer pa plačujejo visoke davke.

- **colonia Emona** (leto 50):

- ° Grajena je bila po vzoru drugih rimskih mest

- Je pravokotne oblike in obdana z obrambnim zidom
- Glavni cestni osi, pravokotni druga na drugo, sta potekali v smeri sever-jug in vzhod-zahod
- Sredi mesta je bil forum, središče gospodarskega in kulturnega življenja (ohranil se je do danes in tudi Emonec). Tu so bila svetišča, kurija, bazilika,..
- Stanovanjske četrti (inzule) severno in južno
- Dokončno so jo uničili Huni leta 425

- municip Claudium Celeia:

- Za časa cesarja Klavdija dobila naziv municipij, v 2. In 3. Stoletju doživela največji razcvet
- Bogato mesto s pravokotno sekajočimi ulicami. O razkošju pričajo patricijske hiše, svetišča, javna kopališča, številni predmeti za osebno rabo, v pozni antiki dobila močno obzidje
- Najlepši in najboljše ohranjeni spomeniki rimske dobe v Sloveniji so v Šempetru v Savinjski dolini (grobnica ali nekropola- Spektacijeva grobnica v 2. Stol)

-municip Flavium Latobiorum Neviodunum (leto 70):

- Današnje Drnovo pri Krškem je nastalo v času cesarja Vespazijana
- V njem so živeli Latobiki
- Imelo je rečno pristanišče
- Najdeni so ostanki vodnjakov, vodovoda, obrtne dejavnosti in mogočnih hiš

- colonia Petovio:

- Najpomembnejše rimsko mesto na danes slovenskih tleh
  - Nastalo ob strateško pomembnem prehodu čez Dravo
  - V času Trajana je dobila status mesta, največji razcvet pa je doživljala v 2. in 3. Stol.
  - O pomembnosti pričajo arheološke najdbe (ostanki kamnitega mostu, cestišče z vrezanimi kolesnicami, kanalizacija, svetišča, marmornati pločniki,..)
  - V 3. In 4. Stol. v mestu delovalo krščanstvo in mitraizem (mitreji)
  - Na višku razvoja je menda imelo nekaj deset tisoč prebivalcev
- Pomembnejši rimski kraji na Slovenskem so še: Castra (Ajdovščina), Longaticum (Logatec), Atrans (Trojane), Nauportus (Vrhnika), Aquileja (Oglej), Virunum (Gosposvetsko polje)

ROMANIZACIJA:

- podrejena ljudstva so prevzemala rimsko materialno in duhovno kulturo
- kazalo se je v: sprejemanju latinščine kot uradni jezik, prehrani, oblačenju, verskih predstav,..
- širjenje rimskega državljanstva: državljanske pravice so podeljevali postopoma in ne vsem prebivalcem hkrati
- cesar Karakala je leta 212 razširil državljanstvo na vse svobodne prebivalce, rojene v rimskem cesarstvu (svobodno prebivalstvo izenačil na podlagi premoženjskih pravic, volitev, dostopnosti do uradniških in vojaških služb)
- provincialna kultura (ohranilo se je nekaj predrimskega- to se kaže v poselitvi, naselbinskih tipih, gospodarskih dejavnostih (kamnoseštvo, rudarjenje, oblike kmetijstva) ter lokalnih kultih (oblika pokopa, lokalna božanstva))
- najpomembnejši nosilci romanizacije so bili trgovci, obrtniki, vojaki, uradniki, veterani.
- Orfejev spomenik iz 2. Stol v spomin na mestnega aristokrata Marka Valerija Vera. **Cestno omrežje** jim je koristilo zaradi vojaških in političnih potreb. Omrežje se delilo na glavne in stranske ceste.

Zaporni sistem Clastra Alpium Iuliarum (Kraški zaporni sistem):

- središče v Ajdovščini za boj proti Hunom

- med Balkanskim in Apeninskim polotokom v 3. In 4. Stol
- sestavljale so ga trdnjave, kasteli,...

GOSPODARSTVO:

- najpomembnejša dejavnost poljedelstvo
  - namesto motičnega uvajali plužno poljedelstvo, novost je bil dvoletni kolobar
  - obdelovalne površine povečali z izsuševanjem močvirij, reguliranjem rek in krčenjem gozdov
  - nove kmetijske panoge: vinogradništvo, oljarstvo, sadjarstvo in vrtnarstvo
  - zemlja je bila last države, ki so jo obdelovali domačini in plačevali davek
  - med prejemniki zemljišč so bili tudi veterani
  - domači aristokrati so razvili latifundije (posest na kateri dela suženjska delovna sila)
  - v pozni antiki je suženjske delovne sile primanjkovalo, zato so uvedli kolonat (svobodni najemniki ali delavci)
  - razvito rudarstvo: pridobivali so v glavnem železo, druge rude pa tovorili z Balkana (z njim ukvarjali zlasti domačini)
-
- **obrt:** lončarstvo (Ptuj), opekarstvo (Ptuj), kamnoseštvo (Pohorje, Ljubljana, Podpeč)- bogate lapiderije (zbirka kamnitih napisov in spomenikov), steklarstvo v Ptuj (prazgodovinske tehnike uporabe kalupov so nadomestili s preprostim pihanjem) → vsi izdelki postali cenovno dostopni
  - tem povezana prva obrtna združenja (collegia)
  - obstajale še male obrti: mizarska, kovaška, tekstilna, gradbena obrt
  - obrti o katerih ni materialnih virov pa vendar so delovale so bile: usnjarstvo, kožarstvo in različne tekstilne dejavnosti
  - trgovina se je razvila na temelju starejše jantarne poti
  - o trgovski razvitosti pričajo ostanki amfor (posode za hranjene tekočega in razsutega tovara)
  - bogate so najdbe pečatne keramike (lončarski izdelki v katere je vtisnjen pečat proizvajalca)

NA PODLAGI ČESA POZNAME ANTIČNO VERSKO IZROČILO V NAŠIH KRAJIH?

- iz redkih pisnih virov (napisi na nagrobnikih)
- poznali celoten grško-rimski panteon (vsa božanstva, bogove,..)
- Rimljani so v svoje verovanje vključevali tudi lokalna, staroselska božanstva (npr. Mars Latobius)
- za čaščenje so bili pogosti hišni oltarčki in kipci bogov
- za boljšo povezavo cesarstva so oblasti spodbujale božje čaščenje vladarja

MITRAIZEM:

- to verovanje prihaja iz Perzije
- v 2. Stol. so se začeli širiti odrešenjski kulti (med njimi tudi mitraizem)
- verovanje je poudarjalo življenje po smrti
- spremenil se je obred pokopa, umrlim niso več dajali toliko pridatkov
- širil se je predvsem med vojaki
- na Ptuj so uradniki in trgovci postavili številne mitreje
- obdržalo se je do 4. Stol., v zahodnih deželah imperija pa so krize uničile že prej

KRŠČANSTVO:

- o začetkih na naših krajih ni veliko znanega (le nekaj legend o mučencih)
- pred letom 300. Ni dokazov o obstoju krščanstva pri nas
- k nam se je širilo predvsem iz Akvileje
- konec 3. Stol. je bila pomembna krščanska skupnost v Petovionu, kjer je deloval Viktor Ptujski (bil je prvi razlagalec Svetega pisma in prvi znani literarni ustvarjalec na danes slovenskem ozemlju)
- do konca 4. Stol. je povsem izrinilo poganstvo
- naši kraji se omenjajo tudi v boju proti herezijam
- Hieronim je bil prvi prevajalec celotne Biblije v latinščino. Strokovnjaki menijo, da je bil rojen nekje na današnjem Notranjskem

- **v bitki pri Frigidu (394)** sta se spopadla vojski krščanskega cesarja Teodozija in Evgenija, pretendenta na cesarski položaj (ostal zvest starim rimskim kultom):

- ° Rimski cesar Konstantin se je leta 312 v državljanski vojni spopadel s protikandidatom Maksencijem
- ° Po legendi se je zaskrbljeni Konstantin obrnil na Boga, ta mu je rekel, da bo pod znamenjem križa zmagal
- ° Leta 313 je s sovladarjem Licinijem izdal milanski edikt, ki je kristjanom zagotovil versko svobodo
- ° S tem in poznejšimi zakoni je Cerkev postavil na posebno mesto
- ° Kristjanom se ni bilo treba več skrivati in so lahko gradili cerkve o vsem rimskem imperiju
- ° Cerkev je dobivala posestva, cesar in njegovi nasledniki pa so ji dajali ugodnosti
- ° V last dobila tudi lateransko palačo, prvi sedež papežev
- ° Leta 391 je cesar Teodozij uzakonil krščanstvo kot edino dovoljeno vero v imperiju
- ° Zadnji poskus poganske stranke je vodil samozvanec Evgenij, ki je bil v bitki ob reki Frigid pri Vipavi premagan in ubit (394)
- ° Z zmago krščanstva se je začelo preganjanje poganstva

POZNOANTIČNO OBDOBJE:

- v 4. In 5. Stoletju tu vdirala številna ljudstva
- zaradi ogroženosti je upadlo št. Prebivalcev, spremenila sta se način gospodarjenja in naselbinska struktura
- prebivalstvo se je umaknilo v višinske utrdbе ali refugije (Ajdna nad Žirovnico, Ajdovski grad pri Sevnici)
- ta naselja so bila manjša od nižinskih, razvito pa so imela cerkveno organizacijo
- preseljevanje ljudstev je kasneje povzročilo propad pismenstva, pravnega reda in krščanstva kot prevladujoče religije
- najštevilčnejša ljudstva so bila: Vzhodni Goti (v Italiji), Langobardi (Panonija) vendar so se tudi ti v 6. Stol. odpravili v Italijo
- konec antičnega življenja je bilo po vdoru Hunov, Avarov in Slovanov